

*Шарова Т. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української і зарубіжної літератури**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького**Міюц А. С.,**студентка III курсу філологічного факультету**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

ТВОРЧИСТЬ ІВАНА МАСЛОВА: ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ФІЛОСОФІЯ, ЖИТТЄВИЙ ТА ЕСТЕТИЧНИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті розглянуто творчу спадщину Івана Маслова, зокрема акцентовано увагу на його індивідуально-авторському світобаченні та життєвій позиції. Взято до уваги життєвий та естетичний досвід письменника у плані написання прозових творів, які становлять вагому сторінку історії літератури.

Ключові слова: життєвий досвід, естетика, авторська філософія, літературний твір, поетика, аналіз.

Постановка проблеми. Проза Івана Степановича Маслова є важливим елементом літературного процесу і являє собою перспективний матеріал для літературознавчих студій насамперед з огляду на її місце в системі явищ художньої культури 90-х рр. XX ст. Відображення життя героя на війні влітається в контекст життя суспільства, руху історії. Трагічний елемент у творах Івана Маслова не абсолютизується, а являє собою ланку складної життєвої діалектики на війні, включаючи фатум. Відкритий морально-філософський аспект не лише домінує у творах письменника, але надзвичайно складно переплітається з іншими проблемами, взаємодіючи з аналізом моральних першооснов людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проза Івана Маслова в окресленому аспекті ще не була предметом системних досліджень в українському літературознавстві, а серед невеликої кількості розвідок учених, які звертались до вивчення художньої творчості письменника та організації його творів, необхідно назвати праці М. Ільницького, М. Шаповала, В. Брюггена, К. Гордієнка, А. Гуторова, Г. Гельфандейна та ін.

Художня спадщина Івана Маслова осмислювалася науковцями переважно у трьох напрямках: 1) аналіз окремих творів (Ю. Шовкопляс, В. Дрозд, А. Гуторов, А. Ярещенко, В. Лихоносов); 2) інтерпретація основних проблем масловського художнього світу (А. Гуторов, О. Ковалевський, М. Артамонов, В. Милюха); 3) зіставлення творчості автора із творчістю інших авторів (М. Ільницький, М. Шаповал, В. Брюгген, А. Пінчук, П. Краснов, В. Молчанов). Недостатність вивчення проблеми в обраному нами ракурсі зумовила потребу її всебічного наукового осмислення.

Виклад основного матеріалу. Художній світ Івана Маслова відкритий і трагічний. Останнє відтворено як глибоко особистий трагізм окремої людини, і цю людину, якщо порівнювати з античністю, не менше переслідують традиційні уявлення про долю і фатум. У творах Івана Маслова помічаємо багатосуб'єктивність відображення свідомості солдата, певне ослаблення взаємозв'язків зовнішніх подій, можливість персонажів змінювати кут зору.

Художньо і філософськи осмислюючи явища дійсності, Іван Маслов трактує їх, виходячи зі своїх світоглядних і естетичних позицій. У творах письменника порушуються проблеми, які з давніх-давен мучили людський розум. Одна із цих проблем безпосередньо пов'язана зі складним питанням про свободу і необхідність життя, друга – із проблемою безперервності, безмежності. У соціальному аспекті більш важливою є перша проблема, бо саме вона супроводжує людське суспільство впродовж тисячоліть [1, с. 149].

Проблема свободи як ніяка інша виражає особливості особистісної свідомості і поведінки в умовах різної соціальної дійсності (зокрема, воєнної), як і перед випробуваннями природного буття. Поняття свободи людської волі найбільш адекватно виражає особливості людської особистості і діяльності, але, звичайно, не на фронті. Навіть незвичайна особистість не може розпоряджатися своїм життям і долею під час жорстоких боїв, бо в багатьох випадках все вирішує збіг обставин, все залежить, врешті-решт, від божественної визначеності [6, с. 106].

У структурі творів Івана Маслова помічаємо переплетення необхідного і випадкового, через які простежується історичний характер, історичний випадок, історичний вибір. Естетична цінність персонажа та філософський сенс особистісного вибору різко зростає в таких випадках. Це саме ті «випадковості», які сьогодні називаються «екстремальними ситуаціями». Додільно відзначити найголовніше у творчому методі Івана Маслова: талановите вміння поєднати ціле й окреме, велике і мале, здатність зібрати і виразити це у єдності і в русі, у взаємовідношеннях і взаємозв'язках. Повісткування ґрунтується ж на основі хронологічної послідовності подій, у яких беруть участь герої творів митця.

У малій прозі Івана Маслова (твори 90-х рр. XX ст.) глибоко відбилася індивідуально-авторська філософія, життєвий і естетичний досвід письменника. Введення у текст індивідуально-авторських образів-символів, автобіографічних епізодів, насичення оповіді сповідальними інтонаціями, філософськими роздумами свідчить про утвердження у прозі письменника активної суб'єктивної позиції.

Характерною ознакою малої прози Івана Маслова стає включення в оповідну тканину художнього тексту філософських роздумів, індивідуалізованих монологів. Специфіка роздуму як стилю оповіді передбачає домінування єдиної свідомості, одного «Я» в тексті. Про те, що у філософських відступах (приклад) переважає саме авторське особистісне начало, а не «Я» персонажа, свідчить підкреслене введення у текст автобіографічних моментів (розповіді про батьків

письменника, конкретних дат, що вказують на той чи інший епізод життя митця), однозначних тверджень, літературознавчих спостережень, роздумів над творами українських письменників, філософів тощо [2].

На шлях своєрідного синтезу літературних і народнопоетичних принципів у відображенні подій війни і внутрішнього світу солдата стає Іван Маслов. Автор гостро відчуває посилювальну владу випадковості у долі людини, для нього є важливим, що приховується за нею, як вона впливає на людське життя.

Читаючи твори Івана Маслова, відчуваєш, що автор ніби двічі пережив страхіття (все бачене і пережите) війни. Уперше – безпосередньо у молодому віці, а вдруге – під час роботи над романами, прислухаючись до народної пам'яті. Щоденно бачив війну очима своїх загиблих товаришів і знайомих, використовуючи при цьому свій життєвий досвід. Таким чином біль і трагізм індивідуальної долі нерозривно пов'язані з народною долею.

У структурі усіх творів Івана Маслова важливу функцію виконує герой-оповідач, який перебуває у центрі подій і сприяє утворенню своєрідного емоційно-почуттєвого фону. Визначаючи характер оповідача, можливо виділити його колективну, тобто національну, свідомість, тому письменник використовує займенник «я» або «ми». Письменник уважно прислуховується до голосу своїх героїв, до їх внутрішніх монологів, щоб передати таємничу роль фатуму в житті солдата на війні. Автобіографічність проявляється у кожному творі Івана Маслова (про це свідчать реалії історії і факти життя письменника). Відображення життя героя на війні влітається в контекст життя суспільства, руху історії. Трагічний елемент у творах Івана Маслова не абсолютизується, а являє собою ланку складної життєвої діалектики на війні, включаючи фатум. Відкритий морально-філософський аспект не лише домінує у творах письменника, але надзвичайно складно переплітається з іншими проблемами, взаємодіючи з аналізом моральних першооснов людини.

Твори Івана Маслова приносять людям радість і насолоду навіть тоді, коли він описує людське горе під час війни, адже вони наскрізь мають філософське підґрунтя. Глибоко філософські твори письменника, відтворюючи трагедію народу, мають естетичний смисл і художню цінність. Митець доводить через поетикальні засоби, що краса і горе, краса і потворність, краса і страждання завжди супроводжують людство. Він прагне, щоб його твори впливали своєю художністю на душі людей, а діалектика мистецтва сприяла гармонії життя. Автору вдається через типові образи показати своєрідну естетичну природу людей, навіть в екстремальних умовах війни.

Філософсько-психологічна сутність проблеми долі у творах Івана Маслова різна, але принцип побудови системи образів майже аналогічний. Цей принцип дозволяє поглибити соціальне і психологічне трактування образів, зосередити увагу читачів на головній проблемі, створюючи навколо різних образів-характерів єдине ідейне поле, що сприяє з'ясуванню основної думки творів письменника.

Проблема людської свободи і необхідності не лише включає людину в найскладніші соціальні зв'язки, а й ставить її перед серйозним випробуванням буття, концентрує в собі всю моральну проблематику. Її глибинні осмислення у творах Івана Маслова були б немислимі поза тим чи іншим трактуванням понять року, фатуму, а також Бога – найдавнішого і найглобальнішого світоглядного поняття.

Змальовувана дійсність для Івана Маслова – безумовно, позитивна й прийнятна, тотожна таким поняттям, як юність, життя, вічність, любов тощо. Вона не є предметом рефлексії, що є неодмінною ознакою соціального мислення і критичної свідомості, поза якими про громадянськість художника годі говорити. І навпаки, відсутність дистанції між індивідуальним і суспільним світосприйманням, їх цілкова природна злитість характерні для синкретичної свідомості, яка не так зазнає корекцій із боку особистості, як обдаровує індивіда.

У центрі уваги творів Івана Маслова наш сучасник, змушений турбуватися проблемами як світового, так і локального масштабу. Це насамперед герої, які вийшли з гущину покоління XX ст., не згодні з ринковими нормами взаємовідносин сучасних «нових українців» та «нових росіян» із тяжінням до індивідуалізму як форми свободи особи.

Сам Іван Маслов у вірші «Мрії» зазначає: «Мені хотілось написати своїх героїв такими, щоб зістарившись, я дивувався їх неспокійній молодості, силі, стрімкому натиску і постійному пошуку. Написати так, щоб у старості від них передавався людям заряд життєлюбності і постійного прагнення уперед. Хочеться, щоб герої, свого часу від'єднавшись від мене, залишились молодими, ствердивши тим самим і мою молодість. І мою силу. І молодість, і силу постійного молодого світу. Хочеться, щоб мої герої пройшли молодими крізь усі часи, залишаючись у кожному дні цікавими для інших. І для себе також» [3, с. 430].

В оповіданні Івана Маслова «У рясному саду буде співати соловей» філософське осмислення краси і вічності природи контрастує з тимчасовістю, тлінністю людського буття. Людина прагне в найтрагічніші моменти засвідчити свою причетність до краси і вічності, причетність до першоджерел життя.

У творі увага письменника зосереджується на людині з гуманістичним пафосом, із поглядом на майбутній день. Зокрема, одним із таких героїв є Іван Хромальов. В оповіданні два антитези: пустий – начальника і світоносний світ Івана Хромальова. Це підсилюється картинками «святої світлості» і «святої легкості» в усьому: «Дивний, возвеличений, одухотворений у ці хвилини світ. Стоїть, як у білій сорочці, глибоко дихає і дивиться по-молодецьки, – вічність праворуч і вічність ліворуч» [4, с. 11]. До цього і повертається Іван Хромальов фактом своєї загибелі, викреслюючи себе з життя: «<...> помер світлоносний Іван <...>» [4, с. 22]. Безперечно, що Іван Хромальов – це магічний центр тяжіння: «<...> великий світ стояв біля голови сина» [4, с. 21].

У низці оповідань Івана Маслова виділяється своєю неординарністю Матвій – герой оповідання «Запальничка». Представник покоління, яке, проживаючи у повоєнній тиші, голодній і знедоленій, відкривало серце для того, щоб робити добро, звичайно, буденне, непоказне, але таке, що знаменує собою глибинну сутність способу життя: жити за законами справедливості і творіння добра ближньому: «Матвій умів радіти і життю людей, і життю землі <...>» [4, с. 60]. Маленькі прояви життя становили зміст його турбот, які закликали людей до єднання душ, нагадуючи їм, що живуть на землі вони один раз.

Характерною ознакою оповідань Івана Маслова є небагатолюдність. Стосунки обмежені в колі одного-трьох персонажів і події змальовуються крізь віддзеркалення їх у внутрішньому світі героя. Тому герой оповідань неквапливий, такий собі мислитель, що має право на оцінку навколишньої дійсності, своїми діями ніби демонструє сказане («Повернення», «За озерівською водою», «Любиста», «Хазяїн») тощо.

М. Мельниченко із цього приводу зазначає: «У цих оповіданнях Іван Маслов вірний ідеології народних мас, ідеології вихідця із села, тісно пов'язаного з озерівськими витоками джерельно-чистої народної моралі, не зіпсованої демократично-ринковою психологією сучасності. Уболівання за цілість і непорушність глибинного народного духу і становить концепцію автора та його героїв» [5, с. 290].

Висновки. Отже, Іванові Маслову притаманна больова, пильна увага до людини, до її страждань, йому чужі зверхність і пихатість, як деяким літературним ділкам, які час од часу роблять наскоки на чесну і мужню людину. І все ж письменник невинно і нехитро апелює не лише до всесвітнього неба, де плывуть лики його матері і батька, його багатьох односельчан, піднесених автором до святих, не лише до Всемогутнього і всемілостивого Бога, який з'являється йому на мить на Нівейкіному схилі, але й до народу.

Література:

1. Гуторов А. Ступени роста / А. Гуторов // Радуга. – 1989. – № 10. – С. 149–155.
2. Дрозд В. Способность к неустанному нравственному поиску : [рукопись] / В. Дрозд. – 4 с.
3. Маслов И. Избранное / И. Маслов ; худ.-оформ. И. Яхин. – Х. : Майдан, 2004. – Т. 6. – 2004. – 516 с.
4. Маслов И. Избранное : в 2 т. / И. Маслов ; худ.-оформ. И. Яхин. – Х. : Фолио, 1997. – Т. 2. – 1997. – 544 с.
5. Мельниченко М. Кругообіг життя / М. Мельниченко // Слобожанщина. – 2001. – № 19. – С. 290–296.
6. Шарова Т. Тема українського села у творах Івана Маслова / Т. Шарова // Рецепція України в контексті сучасної мови та літератури : збірник наукових праць. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 105–111.

Шарова Т. М., Миуц А. С. Творчество Ивана Маслова: индивидуально-авторская философия, жизненный и эстетический опыт

Аннотация. В статье рассмотрено творческое наследие Ивана Маслова, в частности акцентировано внимание на его индивидуально-авторском мировоззрении и жизненной позиции. Принято во внимание жизненный и эстетический опыт писателя в плане написания прозы, которая составляет весомую страницу истории литературы.

Ключевые слова: жизненный опыт, эстетика, авторская философия, литературное произведение, поэтика, анализ.

Sharova T., Miutz A. Creativity Ivan Maslov, individual author's philosophy, life and aesthetic experience

Summary. This article discusses the creative legacy of Ivan Maslov, in particular, focuses on his individual author's attitude and stance. Take note of his life and aesthetic experience in terms of writing prose that is a valid page in the history of literature.

Key words: experience, aesthetics, philosophy author, literary work, poetics, analysis.